

Cetatea Bulzești. Geografie și câteva elemente simbolice în „La lilieci”

Cornel Bălosu

La un an după apariția primului volum din „La Lilieci”, adică în 1974, într-un interviu semnat de Ilarie Hinoveanu, Marin Sorescu afirmă și susține, uneori sentimental, alteori cu argumente științifice (istorice, etnografice), că „...satul românesc este continuatorul vechilor cetăți antice, în sensul păstrării unei civilizații” (s.n.). (Hinoveanu:1974:101)

Poetul reconfirmă ideea, câțiva ani mai târziu (în 1980), într-un interviu publicat de Dorin Tudoran în revista „Vatra”. Dar, de această dată, nuanțează: „...satul a ținut sute de ani locul cetății antice. Eu văd satele românești ca pe niște cetăți închise, având tot ce le trebuie; în interiorul zidurilor diafane de orizont”. (Sorescu:2010, II, 421).

În aceeași ordine, textul poetic ne vine și el în ajutor. Ne referim, mai ales, la poem „A trimis vorbă”: „satul e închis ca o cetate./Totul se află înăuntru. / Când vine de la câmp, /Omul parcă trage scara potecii după el. Ce se petrece în afară e din alt tărâm,/Unde ajungi călare pe pajură,/Ori scoborându-te printr-o fântână părăsită./ Forul român e capul podului văruiț,/Ori poiana cu iarbă verde.” (Sorescu:2010, I, 320).

Fără îndoială că modelul satului pe care ni-l relevă Sorescu este unul tradițional, dar nu numai atât. În toate datele sale culturale, spațiul satului este definit simbolic, iar concretul are rolul de a reifica și augmenta această percepție; prin urmare, avem de-a face cu un *topos intra muros* (chiar dacă orizonturile, ca hotar, sunt imagine), *autarhic*, mai ales în ceea ce privește modul de viață (de subzistență specificitate cunoscută și discutată constant de etnografii, etnologii și folcloriștii autohtoni de ieri și de azi). Altminteri, satul comunică cu lumea, cu lumile, de fapt, inclusiv cu tărâmul de dincolo...*prin fântână*”. Nu este nimic insolit în această legătură simbolică grație izvorului (asimilat, tot simbolic, fântânii), pentru că ea este întâlnită la toate popoarele arhaice, la egipteni, la indieni, la chinezi, la greci etc. și așa apare după cum se vede, și la români. Și trebuie să-l credem pe Marin Sorescu, cu toate că în „La Lilieci” nu ni se propune o simplă transcriere etnografică, ci o operă poetică consistentă și inedită.

Revenind la catalogarea cetății tradiționale a satului drept autarhică, ea este

motivată, nu numai de o delimitare geografică, ci și de una ontologică. Omul îndătinat, consideră Marin Sorescu în poemul „A trimis vorbă”, are dreptul și *el la propria lui cetate sufletească*, are dreptul să tragă scara potecii după *el*, atunci când vine de la câmp (superbă metaforă!), adică dintr-un spațiu pe care *el* îl civilizează, și să se regăsească în propriul sau microcosmos. Simbolicile arhaice și medievale mizau pe preeminența acestei semantici. Cetatea din inimă și din sufletul omului este locul de unde poți să comunici plenar cu *Absolutul* cu *Divinitatea*. Deși discursul poetic este sau pare să fie, de foarte multe ori, ironic, alteori, sunt transmise la fel de simplu, cel puțin ca limbaj, meditații grave.

Când scrie despre *Cetatea Bulzești*, Marin Sorescu nu descoperă doar geografii simbolice, locuri, hotare, drumuri ci, mai ales oameni, cu mentalitățile, riturile, ritualurile lor, cu întâmplările din viața lor, unele frumoase, naive, altele crâncene, oameni, oameni, poate voci ale poetului, poate un exercițiu nostalgic de reconstrucție a lumii. Am zice că Cetatea „La Lilieci” mișună de oameni.

Fără îndoială, în contextul acestei afirmări poetice, nu putem face trimiteri și la simbolismul Cetății divine care este susceptibil atât de o aplicație macrocosmică, cât și de una *microcosmică* (Guénon : 1997, 449).

Nu sunt semne, bazându-ne din cele șase volume ale „Liliecilor”, că am putea disocia aici idealități primordiale. Spre deosebire de unele texte folclorice rituale și ritualizante, textul poetic sorescian, fie el ironic, ludic, demitizator sau dimpotrivă, remitizator, nu consonează cu atributele și consistența simbolică a unor spații edenice, totale. Bulzeștiul, deși cetate, nu este nici *Grădină eternă*, nici *Împărăție*, nici *Rai*. Nu întâlnim aici acea mixtură ideatică compusă și complinită de conceptele de *Simetrie*, *Ordine*, *Armonie*, *Frumosul ca bine etc.*

Este așa cum este. Ca la Bulzești.

Hotarele Bulzeștiului; alte repere interioare

Încercarea de a reconstitui hotarele satului este anevoioasă pentru că materia poetică este adesea eterogenă și foarte diversă. Oricum, putem aprecia că așezarea este delimitată nu de ziduri, cum i-ar trebui unei cetăți, ci, într-o parte, de pădurile de pe dealuri, în alta, de vale și pâraie, iar, acolo unde nu există repere concrete, hotare sunt...orizonturile. Din câte citim în „La Lilieci”, mai aflăm că Bulzeștiul avea foarte multe sate, zeci de cătune și multe, multe alte locuri și semne. Doar fugind după curci, copilul traversează spațiu după spațiu, recompune geografia satului și o percepe, totodată: „Fugind după curci, mi-am dat seama/, Cât de hurducat e globul pământesc, (...) Treceam Mătăsoaia, dam în Vâlceaua lui Niță,/ Răzbăteam în Poiana Popii,/Coboram coasta în Vâlceaua cu Izvorul,/Suiam iar printre stejarii bătrâni, dând cu piciorul/În ciuperca, (...) Când ieșeam în Piscul cu Bojii,/Ni se lumina de-atâta lărgime...” (Sorescu: 2010, II, 57).

Ieșirile din sat se fac tot prin locuri cunoscute și asimilate simbolic. Ca să ajungi la Dobrețul, trebuie să „...treci /Prin Nătărăi...”, după care, „...cobori coasta

și intri într-o văgăună/Unde se află Dobrețul./Are poziție foarte bună, văgăună-vizuină/Între păduri, cam departe/De toate drumurile... ” (Sorescu:2000,I, 224). Care va să zică, toate drumurile civilizatoare duc (doar) la Bulzești. Și odată cu ele vine și culturalizarea. Restul este văgăună.

Într-un alt text, „Școala lui Nănieșcu”, ne sunt prezentate și alte „teritorii” și semne geografice ale satului: drumul de pe vale, drumul ăl mic, Tufarul lu Boală, Țiganu, Dobrețul ăl mic, Dobrețul ăl mare, Aleșteul, Vâlceana, Bonii, Trântorul, Bisa, Gura Bisii, Delnița, Țâclonul, Pe la Bocșă, Pe Ursoaia mijlocie, Pe Ursoaia mare, Pe Ursoaia mică, Răculețu, Fântâna, Bisa, Fântâna din Delnița, Pe la Mijlociu... (Sorescu: 2010, II, 62).

Moșiile bulzeștenilor au fost și ele plasate la vale și la deal; așa zisele curele de la Bâzgărai, din Vâlceaua Bonii, de la Eleșteu etc. Așezarea răsfirată, cum este și azi, ascunsă între dealuri, n-a avut prea mult pământ, dar, cum cu mândrie mărturisește Marin Sorescu, a fost una de moșneni, de oameni liberi.

Și alte semne marchează și orientează teritoriul satului: Biserica din deal, Biserica din vale, desigur, Cimitirul „La Lilieci”. Uneori un ulm sau un stejar secular marchează și definește locul. Trebuie doar să știi să decriptezi simbolul spațial.

Pădurea ca spațiu limită

Ca un sumum de posibilități, definea pădurea Jose Ortega y Gasset, ca un cuprins al necuprinsurilor, al surprizelor, al binelui și al răului. Nici etnologii sau antropologii nu sunt prea departe de această apreciere, la care adaugă, însă, simbolismul intimității, similar casei, grotei, catedralei; pădurea este prin “peisajul său închis”...” locul sacru “, „iar acesta este realmente o cosmicizare mai cuprinzătoare decât microcosmosul locuinței...” (Durand: 1998:240)

În poemul *Necazuri*, Marin Sorescu reia semantismul tradițional al pădurii, dezvoltându-l și esențializându-l remarcabil: “ Din Bulzești, din orice punct te-ai uita, vezi măcar un copac./ Codrii răzleți sunt mulți, pe dealuri. / Dar pădurea e una la marginea satului spre Murgăși. / Iarna, treci cam în fugă prin ea că se văd urme de / Dihăanii. / Nu se mai termină, e lată rău și oamenii merg în grupuri / Și cu felinare! ” (Sorescu , 2010, I, 121) . Mai întâi, trebuie să remarcăm distincția codru - pădure, interesantă cel puțin ca specificitate locală, apoi, ne atrag atenția semnificațiile de hotar și de spațiu misterios, neîmblânzit, sălbatic al pădurii prin întunecimea și vastitatea ei. Este clar că și mentalitățile consuetudinare bulzeștene, prin intermediul receptorului – poet, relevă pădurea ca o zonă nedefinită, primejdioasă pentru om, chiar dacă, acesta este, uneori, proprietarul unei fâșii, chiar dacă ”teritoriul” ei este, de cele mai multe ori cunoscut. Pădurea rămâne, simbolic, toposul neculturalizat, ambiguu.

De fapt, dacă ar fi să geografiem semantic configurația circulară și concentrică

a satului bulzeștean (în receptarea poetică a autorului), ar trebui să începem cu centrul, reprezentat de vatra satului, format, în primul rând, de gospodăria, (case și acareturi), apoi ar urma spațiile culturalizate de om (loturile cultivate) și, spre margini, limitele intermediare (pășunile) și cele propriu-zise (pădurea, râul).

Cele afirmate mai sus, sunt validate de pășaniile unui tâmplar, narate în textul „Luminile”. Omul, Colae din Bulzești, lucrase vreo două săptămâni la Dobreț și, într-o seară, a plecat spre casă, luând-o direct prin „bugeacul ăla care despărțea satele.” (Sorescu: 2010,II,106)

Dar, cum pătrunde în pădure, încep spaimetele pentru drumet; aude zgomote ciudate de crengi rupte, își aduce aminte că pe aici s-au cam înmulțit dihăniile, și, așa “ A început să fie cu ochii în patru. /Și mereu,se mișca ceva,ori în stânga,/ ori în dreapta:/...Și începuse să-l doară frica.../ Mama ei de pădure...” (Sorescu:2010,II, 106-107). Teama lui Colae se amplifică treptat și, astfel, omul începe să se cațere în copaci...ca să se ridice „...deasupra problemelor...” și „... tocmai în vârful fagului”; ironic, poetul notează: “Luase foioasele la rând...” (Sorescu: 2010,II,107).

Tribulațiile nocturne ale rătăcitului continuă, chiar când Colae iese la lizieră și începe să vadă lumini. Năuceala lui este provocată, de spațiul sălbatic care se instaurează în sufletul omului ce trăiește într-o culturalitate și civilizație. Astfel, urmare a trăirii în neștiut și necuprins, pe Colae începe să-l bântuie angoasa până la pierderea minților. Traversarea unui asemenea topos înseamnă, de facto, incertitudine, înstrăinare. Această percepție simbolică definește, mai ales, satele românești risipite (ca tip de așezare – comuna Bulzești a avut și încă are 10 sate *înșirate*, cum precizează Marin Sorescu), din zonele „de deal și munte, în care separarea civilizație-sălbăticie este reprezentată de opoziția casă (gospodărie) – ansamblul sat-pădure” (Gaivoronschi : 2002, 168).

Apele. Râul. Izvorul. Ududoiu. Dolina. Apele bune și apele rele.

Fără a intra în prea multe amănunte teoretice trebuie să subliniem că apa este un simbol feminin, lunar, energetic, purificator, regenerativ; este prin urmare, plurisemantică, chiar ambivalentă în funcție de context, însă, totdeauna, coerentă din perspectivă simbolică.

Foarte multe dintre aceste percepții și nuanțe de semnificare se întrevăd și în „La Liliaci”. Apar însă, adesea, și amănunte ce aparțin unui complex cultural și tradițional, eterogen ca origini.

Râul, spre exemplu, este în primul rând separator. Așa ne apare el și într-o legendă din Muntenia culeasă de Jules Michelet. Așa îl regăsim semantic și în cântecele rituale funerare autohtone sau în *textele poetice* ale unor rituri, tot funerare. Spre argumentare, consemnăm faptul că, în câteva zone de deal și munte din Muntenia (Argeș și Mușcel), femeile, care preparau mâncarea pentru pomana mortului, nu aveau voie să treacă (până la casa defunctului) nici un pârâu, râu

sau să traverseze poduri. Prin urmare, apa curgătoare oferă, simbolic, șansa unei interiorități, a unui *înăuntru* pur. Dincolo de râu este impurul, maleficul.

Așa se face că și în spațiul bulzeștean al lui Marin Sorescu, pâraul Dobreț separă satele, dar îi separă și pe locuitorii din Bulzești și Dobreț. Aștia, dobrețenii, aflăm dintr-un poem, stau în văgăună, sunt ruși de lume, nu prea se însoară cu fete din Bulzești pentru că nu sunt acceptați. De aceea, uneori au loc lupte serioase, mai ales între flăcăii celor două sate, „bătălii” care au loc pe malul apei Dobrețului. Foarte interesantă această configurare: dobrețenii nu sunt lăsați să pună piciorul pe moșia Bulzeștiului pentru că ar contamina locul, l-ar pângări cu maleficiile lor de văgăunari fără viziune.

Totodată, râul este periculos prin curgerea și prin apele sale, când mici, când adânci și prin vâltorile lui. Dumitru, aflăm din poemul „Porcarii”, a murit înecat în „Jii”. Alții s-au pierdut, tot așa, în Dunăre sau în alte râuri de departe.

O altă apă separatoare este Frățila. Se pare că Bulzeștiul, cum aflăm din textele „Lilieilor”, are patru râuri și pâraie. Precum Raiul! Nici nu se putea altfel.

Are însă și alte ape; adică și *ape bune* și *ape rele*. *Ududoii* era și încă este periculos pentru că nu știi când se umple și se revarsă. Este malefic pentru că atrage omul și-l înecă: Un bulzeștean „a murit într-un ududoii, / Că văzuse ceva sclipind, un ciob, / Nu știu ce era”. Era atât de păcătos ududoii încât devenise și înjurătură pentru turcii care năvăleau peste Mihai Viteazul „... să se bată cu el ...”. Și Domnul zicea: „... Da-ți mă, băga-i-aș la ududoii, să mai stea și pe-acasă”/. (Sorescu : 2010, I, 117).

Nici *gâldanul* nu este benefic, colcăie de șobolani și este plasat teritorial în spațiul nelămurit, indecis, dintre pășune și pădure. *Eleșteul* are cam aceleași nuanțe simbolice (Sorescu : 2010, 116).

Specială pare să fie *dolina* sau scaldătoarea de pe deal, unde erau spălați caii de călărași (Sorescu : 2010, I, 170) și ea situată tot la marginea pădurii.

Cât privește apele benefice, trimiterile textului sunt la izvoare, la fântâni, între care surprindem constant, suprapuneri și coalescențe simbolice. În general, fântânile, fie ele izvoare, buduroaie, fântâni cu cumpănă, sunt semne de drum și loc de popas. La mare preț, însă, sunt cișmelele pentru că de la ele se ia apa neîncepută, sunt pure și au mai multe atribute și puteri propițiatoare, apotropaice; ele fac legătura între lumile cu dor și cele fără dor. În acest context, fântâna cu cumpănă este și ea... o cumpănă, săpată, de regulă în spații neclare, bântuite și lesne de... spurcat.

Ceea ce trebuie subliniat, cu privire la apele satului, este tocmai varietatea lor formală, dar și simbolică. Corespondențele apei cu sufletul și idealurile omului, cu temerile, reveriile și nostalgiile acestuia, transpar și în poemele din „La Lilieci”, așa cum se văd și în marea poezie romantică sau în cea modernă (Bachelard: 1995, 26-54).

Bibliografie:

- Bachelard, Gaston, 1995, *Apa și visele*, București, Univers.
- Durand, Gilbert, 1998, *Structurile antropologice ale imaginarului*, București, Univers Enciclopedic.
- Gaivoronschi, Vlad, 2002, *Matricile spațiului tradițional*, București, Paideia.
- Guénon, René, 1997, *Simboluri ale științei sacre*, București, Humanitas.
- Hinoveanu, Ilarie, 1974, *Convorbiri cu...*, Craiova, Scrisul Românesc.
- Manolescu, Anca, 2002, *Locul călătorului*, București, Paideia.
- Sorescu, Marin, 2010, *La Lilieci*, I, II, București, Jurnalul Național.